

3.13 БОРИС ТИМОЩУК — ЗАСНОВНИК ШКОЛИ БУКОВИНСЬКИХ АРХЕОЛОГІВ*

Микола Ільків

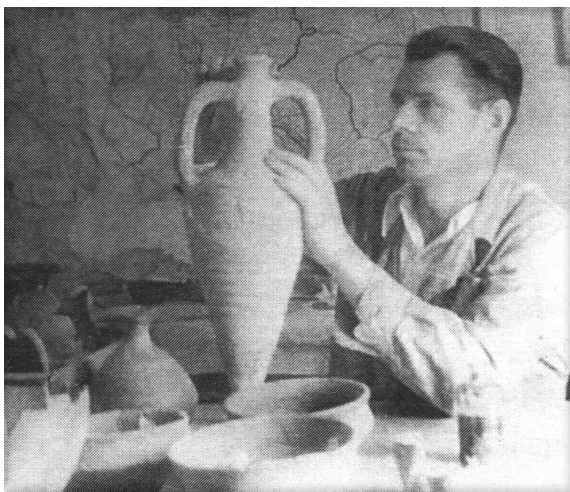
Борис Тимощук — видатний український археолог, краєзнавець, доктор історичних наук. Народився 7 квітня 1919 р. в с. Лука на Житомирщині в сім'ї Онисима Івановича й Олени Михайлівни, у якій згодом було ще двоє дітей — Євген і Зоя. До 5-го класу навчався в сусідньому с. Левки, а пізніше — у рідному селі. У школі вчився гарно, особливо подобалася математика та вірші Т. Г. Шевченка. Уже тоді почув розповідь односельця про чоловіка, що збирав в околицях «черепки розбитих горщиків». «Може, і я колись навчуся визначати вік розбитого черепка», — ніби пророче подумав юнак, зацікавившись розвідками відомого українського археолога С. С. Гамченка¹. Запам'яталися Б. Тимощуку насильницька колективізація та насадження атеїзму, страшні роки голодомору 1932–1933 рр., коли, попри непоганий врожай, сім'я недоїдала через вилучення радянською владою хліба в селян. Тоді багато односельчан померли від голодної смерті, а для Тимошуків порятунком став мед із власної пасіки.

У 14 років Б. Тимощук вступив до факультету робітничо-селянської молоді в Житомирі, де студентів забезпечували житлом і талонами на харчування. Однак після робфаку не продовжив навчання в сільськогосподарському інституті, а вступив до біологічного факультету педагогічного інституту, звідки, за вказівкою ректора, був переведений на історичний факультет. Крім цікавого навчання і студентського життя, захопився грою в шахи — став чемпіоном Житомира. Через масові арешти 1937 р. в школах не вистачало педагогів, і тому Б. Тимощука після закінчення III курсу направили на роботу

Борис Тимощук
(початок 50-х років XX ст.)

¹ Тимощук Б. Найкраща моя знахідка. Чернівці, 2009. С. 30–31.

**Б. Тимошук з матеріалами розкопок
Глибоцького могильника**

вчителем історії в с. Веселинове Миколаївської обл. (тепер Одеської). У середній школі пропрацював два роки й одночасно навчався на заочному відділенні Одеського педагогічного інституту, закінчивши його в 1939 р.

Восени того ж року Б. Тимошука призвали до служби в армії, яку проходив у Кронштадті. Тут закінчив школу молодших командирів і продовжив службу в 1 особливій

бригаді морської піхоти Балтійського військово-морського флоту, яка, зокрема, брала участь у «визволенні» Естонії. Згодом Б. Тимошука направили служити командиром відділення морських піхотинців у Пінську військову флотилію, яку сформували в 1940 р. з трофейних польських кораблів, а саме на монитор «Житомир» у Буго-Пінському каналі. Після 22 червня флотилія з боями прорвалася до Києва, де вела оборону на ділянці шосе Васильків — Київ. Згідно з наказом 17 вересня 1941 р. відділення, у якому воював Б. Тимошук, по Ланцюговому мосту (тепер міст Патона) перейшло вночі на лівий берег Дніпра, після чого остання переправа через ріку була підірвана. Відходити далі на схід доводилося з боями. Під час розвідки шляху Б. Тимошук із двома бійцями потрапив у німецький полон. Коли їх вели на розстріл, вдалося врятуватися втечею і продовжити рухатися зі своєю частиною на схід. Однак біля хутора Шевченкове опинилися у ворожому оточенні, і Б. Тимошук вдруге потрапив у полон до німців. Коли його везли з табору в с. Гоголівка на Київщині до Німеччини, йому вдалося втекти з потяга в районі Шепетівки й за кілька днів добратися до рідного села Лука¹.

В окупаційних умовах завдяки старості села Б. Тимошук влаштувався працювати в колгосп, який продовжував функціонувати і під німецькою адміністрацією. Коли юнак спробував встановити контакти з підпіллям, його арештувало гестапо, ув'язнили в житомирській тюрмі, звідки відправили

¹ Михайлина Л., Пивоваров С. Археолог, який став легендою. Київ, 2019. С. 15–18.

в м. Бердичів і зрештою — у німецький концтабір Майданек. Тут він утримувався з 8 серпня 1943 р. до 6 березня 1944 р., після чого в'язнів табору через наближення фронту перевезли до Флосенбурга. Полоненому вдалося вижити в умовах нелюдської жорстокості й виснажливої праці, пережити голод і перебороти тиф. У квітні 1945 р. в'язнів табору визволили американські війська. Попри можливість емігрувати на Захід, зокрема у Францію, Б. Тимошук зважився повернутися додому. Він пройшов фільтраційну комісію в Чеських Будейовіцах і продовжив службу в Червоній армії на посаді писаря та завідувача продуктово-фуражним складом, а на початку 1946 р. був демобілізований і повернувся додому¹.

Після німецького полону знайти роботу було дуже складно — Б. Тимошук отримав відмову як у Житомирському музеї, так і вчителем історії. Однак у музеї він познайомився з відомим київським археологом В. К. Гончаровим, який проводив розкопки городища в уроч. Лука біля с. Райки та запропонував роботу землекопа в археологічній експедиції. Б. Тимошук старанно і з захопленням поставився до участі в розкопках, завдяки чому в серпні 1946 р. йому вдалося влаштуватися на посаду завідувача археологічного відділу Бердичівського краєзнавчого музею. Він і надалі брав участь у дослідженнях під керівництвом В. К. Гончарова, В. Й. Довженка, Д. Т. Березовця та Є. В. Махна, зокрема під час розкопок Райковецького городища, розвідок у басейні рік Гнилоп'ять і Роставиця. Молодий дослідник вів власні щоденники польових досліджень і здобув цінний професійний досвід².

Позитивна характеристика знаних археологів посприяла подальшому працевлаштуванню Б. Тимошука. За рекомендацією науковців улітку 1947 р. він отримав пропозицію обійняти посаду старшого наукового співробітника (археолога) від директора Чернівецького обласного краєзнавчого музею Леоніда Новицького. До Чернівців Б. Тимошук переїхав із дружиною Марією Шеремет, яка народилася на Полтавщині та мала фах філолога. Від музею молода сім'я отримала житло, а Б. Тимошук оперативно почав ознайомлюватися з місцевими старожитностями і проводити власні дослідження. Спершу це були відносно невеликі за масштабами польові розвідки для наповнення колекції музею, наприклад на поселення трипільської культури Шипинці, у літописний Василів на Дністрі. Дуже швидко розвідки з метою пошуку нових пам'яток на території Чернівецької області набули регулярного характеру. «Лише снігове покриття на полях заважало мені

¹ Шманько О. Життя, віддане науці. Борис Тимошук — дослідник давніх і середньовічних старожитностей Буковини. Чернівці–Глибока, 2012. С. 40–43.

² Михайлина Л., Пивоваров С., Шманько О. Життєвий та творчий шлях видатного українського археолога Б. О. Тимошука. Б. О. Тимошук. Найкраща моя знахідка. Чернівці, 2009. С. 10–11.

у моїх пошуках», — згадував Б. Тимошук¹. Так, під час розвідки вздовж рік Прут і Совиця в 1948 р. він обстежив 59 археологічних пам'яток, в околицях с. Василів — 11; більшість з них були нововиявленими. За результатами багаторічних досліджень Б. Тимошук сформував картотеку різночасових пам'яток, яка на цей час залишається основою археологічної карти Чернівецької обл.² Корисною для її формування була також участь Б. Тимошука в пересувних лекторіях музею, коли по селах у клубах або й безпосередньо в полі виголошувалися доповіді перед місцевими жителями. Спілкування з ними давало змогу досліднику збирати все нову інформацію про знахідки старовинних предметів, характерні мікротопоніми та легенди, після чого проводити там розвідки.

Сприяла професійному зростанню Б. Тимошука співпраця з археологічними експедиціями інших установ, які працювали в Подністров'ї: Середньодністровська експедиція Інституту історії матеріальної культури АН СРСР біля с. Лука-Врублівецька під керівництвом С. М. Бібікова, експедиції Інституту суспільних наук у Львові, Трипільська експедиція АН СРСР на чолі з Т. С. Пасек й багато інших. Також від музею були відрядження в Галицьку експедицію, Білоцерківський та Ужгородські музеї, Інститут історії матеріальної культури АН СРСР. Формуючи експозицію музею, дослідник проводив розкопки на різночасових пам'ятках краю: поселеннях раннього етапу трипільської культури Витилівка та Чернівці-Рогатка³, курганах епохи бронзи — доби раннього заліза Заставна, Карстенці, Новосілка, Білоусівка, Вікно, могильнику культури карпатських курганів у Глибці⁴ тощо.

Поступово в Б. Тимошука формувався основний науковий пріоритет — слов'яно-руська археологія. Попри жорстку критику думки про слов'яно-руську приналежність низки місцевих старожитностей, Б. Тимошуку переконливо й аргументовано вдалося відстояти свою точку зору. Він звернувся до вивчення місцевих топонімів, а також порівнював середньовічні пам'ятки Буковини та Волині й інших регіонів України, констатувавши в підсумку, що вони ідентичні. Починаючи з 1952 р., Б. Тимошук досліджував Ленківецьке городище поблизу м. Чернівці та його околиці, з'ясувавши конструктивні особливості укріплень, дослідивши житлові, господарські та виробничі споруди, низку поховань на могильниках. На основі місцевих

¹ Тимошук Б. Найкраща моя знахідка. С. 87.

² Тимошук Б. Чернівецька область. Довідник з археології України: Хмельницька, Чернівецька, Закарпатська області. Київ, 1984. С. 109–171.

³ Тимошук Б. Розвідка в басейні р. Прут. Археологічні пам'ятки УРСР. 1952. Т. III. С. 395–400; Тимошук Б. Ранньотрипільське поселення Рогатка в Чернівцях. Археологія. 1979. № 31. С. 107–108.

⁴ Тимошук Б. Подкарпатские курганы III–V вв. н. э. Краткие сообщения Института истории материальной культуры. 1953. Вып. 52. С. 54–59.

Розчистка знахідок у підкліті будівлі на Ленківцькому городищі (1953 р.)

матеріалів та їх аналогій з пам'яток княжої доби науковець ідентифікував серед знахідок стилі-писала — надійні свідчення поширення писемності на Русі¹. Наприкінці 50-х років XX ст. дослідник розпочав вивчення літописного Василева, де розкопав, зокрема, фундаменти білокам'яного храму XII–XVII ст. з похованнями знатних осіб у кам'яних саркофагах і костницях. На плиті одного з них були висічені знаки представників династії Рюриковичів. На основі польових досліджень, Б. Тимощуку вдалося з'ясувати планувальну структуру поселенських комплексів у Ленківцях та Василеві й обґрунтувати їх міський характер: виділити дитинець і торгово-ремісничий посад, торгову площу та пристань, феодальний замок, монастир і могильники, селища-супутники. Такі поселенські складові з характерними для них об'єктами та знахідками, а також антропологічний матеріал засвідчили приналежність території краю до Галицької Русі.

У той же час Б. Тимошук проводив розвідкові розкопки на низці інших городищ середньовічного часу: Біла, Баламутівка, Горішні Шерівці, Бабин, Цецино, Дарабани й ін. Загалом станом на 1955 р. Б. Тимошук зафіксував понад 60 пам'яток IX–XIII ст. На основі ґрунтовної джерельної бази дослідник заперечив твердження румунської історіографії про незаселеність

¹ Тимошук Б. Об инструментах для письма («стилях»). Краткие сообщения Института истории материальной культуры. 1956. Вып. 62. С. 155–158.

Борис Тимошук вивчає саркофаг № 7 біля фундаментів храму літописного Василева (серпень 1958 р.)

краю в епоху Середньовіччя та пізню появу тут слов'янського й, відповідно, українського населення¹. Вагоме значення мали масштабні розкопки на території Хотинської фортеці, про минуле якої, особливо про час спорудження укріплень, було в рази більше припущень і домислів, ніж історичних фактів. Експедиція під керівництвом Б. Тимошука працювала на пам'ятці в 1961, 1962, 1964, 1967 рр. Науковець обґрунтував думку, що перші дерев'яно-земляні укріплення слов'ян були зведені на цьому місці в X–XI ст., а найдавніші кам'яні мурування замку постали в роки правління Данила Романовича². Дослідник активно займався вивченням й інших літописних пунктів краю: Онут, Цецин, Городок на Черемоші.

Багато уваги Б. Тимошук приділяв популяризації археології на сторінках республіканської, обласної та районної преси, особливо на шпальтах обласної газети «Радянська Буковина», де коротко йшлося переважно про результати останніх досліджень і нові знахідки. Із цією ж метою підготував путівники та виступав на радіо. Загалом відомо про близько 700 науково-популярних розвідок³.

¹ Михайлина Л., Пивоваров С. Археолог, який став легендою. С. 27.

² Тимошук Б. Середньовічний Хотин. Археологія. 1977. Вип. 22. С. 29–39.

³ Михайлина Л., Пивоваров С. Археолог, який став легендою. С. 32.

Розчистка поховання епохи бронзи в кургані Гостра могила біля с. Ставчани (1964 р.)

Б. Тимошук зі сім'єю проживав на вул. М. Щорса (тепер А. Шептицького), потім на вул. В. Некрасова на території парку колишньої резиденції митрополитів Буковини та Далмації, у приміщеннях якої був розташований краєзнавчий музей. Після передачі комплексу університету Тимошуки в 1960 р. переїхали до квартири на вул. М. Ватутіна (тепер С. Бандери). У сім'ї було дві доньки — Тетяна та Галина, яких Б. Тимошук виховував самотужки після смерті дружини в 1963 р. Саме вона допомагала йому зберігати самоконтроль і спокій після регулярних відвідин КДБ, пов'язаних із перебуванням у полоні¹.

У музеї Бориса Онисимовича призначили заступником директора з наукової роботи, і тоді ж він активно працював над підготовкою кандидатської дисертації. Для здачі кандидатських екзаменів довелося звертатися до Вищої атестаційної комісії, оскільки документи про закінчення Одеського педінституту в роки війни були втрачені. У 1967 р. в Інституті археології АН УРСР успішно пройшов захист дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук «Північна Буковина IX–XIV ст. за археологічними даними»

¹ Михайлина Л., Пивоваров С. Археолог, який став легендою. С. 34–35.

Титул книги Б. Тимошука
«Північна Буковина – земля слов'янська»

(наук. керівник – В. Довженко, завідувач відділу слов'яно-руської археології). Джерельною основою стали матеріали 190 поселень, 16 городищ і 3 міст. Ключовим висновком дослідження стало твердження, що, за писемними й археологічними даними, північна частина Буковини входила до складу Русі. Це знайшло підтвердження в подальших дослідженнях низки науковців і залишається актуальним і до сьогодні.

На початку наступного року Б. Тимошука запросили на посаду старшого викладача кафедри історії СРСР Чернівецького державного університету,

зі співробітниками і студентами якого співпраця була вже традиційною. За роки роботи в університеті (1968–1979) викладав дисципліну «Основи археології СРСР», спецкурси «Історія Буковини», «Основи радянського краєзнавства», очолював археологічний гурток і керував археологічною практикою. Завдяки професіоналізму та педагогічному таланту привив захоплення археологією багатьом поколінням випускників історичного факультету. Ще до роботи в університеті в експедиціях під керівництвом Б. Тимошука працювали й навчалися Д. Телегін, І. Винокур, Л. Вакуленко, І. Герета. Студентами та послідовниками дослідника були також Л. Михайлина, Б. Томенчук, В. Войнаровський, О. Масан, М. Филипчук, С. Пивоваров, М. Ягодинська, І. Возний.

Крім педагогічної діяльності, на цей час припав сплеск видання наукових і особливо науково-популярних праць. Так, у 1968 р. вийшов друком двомовний путівник «Дорогами предків» з розділами: «Давньою Берладською дорогою», «Від Пруту до Дністра», «Вниз по Дністру»¹. Наступного року побачила світ науково-популярна книга, яку Б. Тимошук вважав основним своїм здобутком на Буковині, «Північна Буковина – земля слов'янська»². Попри насиченість роботи фактологічним матеріалом, для неї характерний цікавий

¹ Тимошук Б. Дорогами предків. Ужгород, 1968.

² Тимошук Б. Північна Буковина – земля слов'янська. Ужгород, 1969.

стиль написання і логічна структура. Перший розділ про найдавніші поселення Північної Буковини складається з хронологічно послідовних параграфів: «Коли з'явилися люди на Буковині?», «Книга» неписаної історії», «Стародавні землероби», «Бронзовий вік», «Пам'ятки ранньозалізного віку». До другого розділу про слов'ян краю увійшли нариси: «Зарубинецька культура», «Черняхівська культура», «Слов'яни VI–VII ст.», «Племінний союз тиверців». У третьому розділі про буковинські землі у складі Русі йдеться про: «Давньоруські селища», «Городища», «Літописний Василів на Дністрі», «Стародавні Чернівці», «Соціально-економічний і культурний розвиток населення». Останній розділ «Іноземне завоювання Північної Буковини» стосується тематик: «Хотинська фортеця», «Монголо-татарський гніт», «Шипинська земля». У другій частині книги подано каталог відомих на той час слов'янських і не тільки пам'яток області.

Потужна добірка науково-популярних видань вийшла і в наступне десятиліття. Це, зокрема, путівник по м. Хотин¹. До сьогодні користується популярністю книга «Зустріч з легендою», розділи якої виділено за категоріями археологічних пам'яток: «Велети», «Громові стріли», «Городища», «Траянові вали», «Слов'янські гради», «Кургани», «Святилища», «Скарби» й ін.² Наступного року в тому ж видавництві «Карпати» була надрукована робота про «Слов'янські гради Північної Буковини», рецензентами якої стали Л. Вакуленко та О. Приходнюк³. Вона знайомила читача з результатами останніх досліджень середньовічних пам'яток: городища і кургану Грозинці; городищ Непоротове і Ломачинці, які науковець ототожнив із літописним пунктом Кучелмином; Добринівського, Ржавинського та Ревнянського городищ. Спільно з І. Винокуром дослідник підготував працю «Давні слов'яни на Дністрі», у якій узагальнено дані не лише про пам'ятки Чернівецької обл., а й на території Прикарпаття, Поділля та Молдови⁴. З-поміж іншого Б. Тимошук подав коротку характеристику Перебиківського городища, яке датував у межах X–XIV ст. Однією з основних праць про розвиток середньовічних Чернівців та околиць, територіальні межі населеного пункту і його структуру є нарис «Твердиня на Пруті. З історії виникнення Чернівців»⁵. Додатком до праці подано каталог основних археологічних пам'яток на території сучасного міста.

З 70-х років Б. Тимошук акцентує більшу увагу на вивчення слов'янських пам'яток празької та райковецької культур. Вагомим доробком у цьому напрямі

¹ Тимошук Б. Хотин. Путівник. Ужгород, 1972.

² Тимошук Б. Зустріч з легендою. Ужгород, 1974.

³ Тимошук Б. Слов'янські гради Північної Буковини. Ужгород, 1975.

⁴ Винокур І. С. Давні слов'яни на Дністрі. Ужгород, 1977.

⁵ Тимошук Б. Твердиня на Пруті. З історії виникнення Чернівців. Ужгород, 1978.

Титул книги Б. Тимощука
«Слов'яни Північної Буковини V-IX ст.»

стала монографія «Слов'яни Північної Буковини V-IX ст.»¹. На основі узагальнення та аналізу матеріалів про 206 пам'яток науковець охарактеризував їх за категоріями (селища, городища, городища-святилища, поховання), розробив періодизацію та хронологію старожитностей, реконструював соціально-економічний розвиток населення регіону. Важливими новаторськими аспектами роботи стало подавлення пам'яток празької культури, виділення гнізд поселень і їх зіставлення з територіальними слов'янськими общинами, обґрунтування проживання племен хорватів у Попрутті та тиверців у Подністров'ї.

У 1972 р. Б. Тимощук розпочав розкопки Ревнянського гнізда поселень VIII-X ст. Упродовж 1974-1979 рр. спільно з Іриною Русановою (1929-1998) у складі Слов'янської експедиції Інституту археології АН СРСР досліджував поселення Кодин I і II біля Чернівців, результати яких були підсумовані в спільній монографії². Між дослідниками виникли почуття, і в 1981 р. вони одружилися. Цього ж року побачила світ їх праця «Давньоруське Подністров'я»³.

У другій половині 70-х років в університеті групу патріотично налаштованих студентів звинуватили в українському буржуазному націоналізмі. Б. Тимощук, як безпартійний викладач, піддався критиці за «погане» виховання студентів, через що пішов із посади штатного викладача та ще кілька років погодинником на чверть ставки викладав курс «Археологія СРСР». Наукову діяльність Б. Тимощук продовжив у відділі історії Північної Буковини Інституту історії АН УРСР, який очолював його товариш П. Михайлина⁴.

¹ Тимощук Б. Слов'яни Північної Буковини V-IX ст. Київ, 1976.

² Русанова И., Тимощук Б. Кодын — славянские поселения V-VIII вв. на р. Прут. Москва, 1984.

³ Русанова И., Тимощук Б. Древнерусское Поднестровье. Историко-краеведческие очерки. Ужгород, 1981.

⁴ Михайлина Л., Пивоваров С. Археолог, який став легендою. С. 42-43.

У 1982 р. багаторічні дослідження археолога підсумувала монографія «Давньоруська Буковина»¹. Її перший розділ був присвячений типології давньоруських городищ і хронології кераміки як масового й основного датуючого матеріалу. Оригінальною особливістю типології став соціальний принцип у її побудові: городища-общинні центри, князівські (державні) фортеці, феодальні замки, міста. Хронологічна схема розвитку давньоруської кераміки регіону, поділеної на три групи (періоди з фазами), залишається незмінною і сьогодні.

Титул книги Б. Тимошука «Твердиня на Пруті»

Ґрунтуючись на багатому польовому матеріалі й використанні досконалої методики, науковець підготував докторську дисертацію «Общинний лад східних слов'ян VI–X ст. (за археологічними даними Північної Буковини)». Захист відбувся в Москві в Інституті археології АН СРСР у квітні 1983 р. (опоненти: Д. Авдусін, В. Баран, В. Сєдов). Після успішного захисту дисертації академік і директор Інституту Борис Рибakov запропонував Б. Тимошуку перейти працювати в сектор слов'яно-руської археології. У видавництві «Наука» Б. Тимошук опублікував узагальнюючу монографію «Східнослов'янська община VI–X ст. н. е.»², яка базувалася на його докторській дисертації. Ще через 5 років вийшла друком чергова узагальнююча праця «Східні слов'яни: від общини до міст», яка була високо оцінена науковою спільнотою³. Із часом учений обійняв посаду провідного наукового співробітника-консультанта й спільно з І. Русановою продовжив працювати в археологічних експедиціях на західноукраїнських землях. Основний акцент науковці робили на ідентифікації та дослідженні слов'янських святилищ: Нагоряни, Бабин, Кулішівка, Горбова, Рудники й особливо городищ XII–XIII ст. Крутилів та Богит на Тернопільщині. На останньому, як вони вважали, було віднайдено

¹ Тимошук Б. Давньоруська Буковина (X – перша половина XIV ст.). Київ, 1982.

² Тимошук Б. Восточнославянская община VI–X вв. н. е. Москва, 1990.

³ Тимошук Б. Восточные славяне: от общины к городам. Москва, 1995; Михайлина Л., Пивоваров С., Шманько О. Життєвий та творчий шлях видатного українського археолога Б. О. Тимошука. С. 22–23.

Конференція до 100-річчя від дня народження Б. Тимощука

початкове місце розташування кам'яного чотириликого збруцького ідола – так званого Святовита. Повідомлення про резонансне відкриття як знайшло своїх прибічників, так і зазнало критики. Підсумувала дослідження спільна монографія «Язичницькі святилища древніх слов'ян»¹, яка кілька разів перевидавалася.

Б. Тимощук позитивно зустрів демократичні перетворення на початку 1990-х років, брав участь у мітингах під синьо-жовтими знаменами. У 1992 р. став співорганізатором Українського університету в Москві, 1995 р. був обраний головою Українського історичного клубу в Москві. У 1997 р. здоров'я вченого похитнулося, наступного року після хвороби відійшла у вічність І. Русанова, а Б. Тимощук переїхав під опіку доньок і внуків до Чернівців. Тут вийшла друком остання книга дослідника «Східні слов'яни VII–X ст.: полюддя, язичництво, початки держави»².

26 лютого 2003 р. після другого інсульту Б. Тимощук відійшов у вічність, похований у м. Чернівці на кладовищі по вул. Руська поряд із першою дружиною. У шану видатному науковцю на будинку, де він мешкав, встановлено меморіальну дошку, а також пам'ятну плиту біля місця розкопок у Крутилові. Одну з вулиць Чернівців, а також у с. Перебиківці на Хотинщині названо його іменем. До 80-літнього ювілею Б. Тимощука О. Масан і Ю. Мисько видали бібліографічний покажчик його публікацій. Пам'яті

¹ Русанова І., Тимощук Б. Языческие святилища древних славян. Москва, 1993.

² Тимощук Б. Східні слов'яни VII–X ст.: полюддя, язичництво, початки держави. Черновці, 1999.

Б. Тимощука й І. Русанової присвячені перший випуск збірника наукових праць «Археологічні студії» (Київ – Чернівці, 2000) та окремий номер міжнародного наукового журналу *Stratum plus* (2001–2002, № 5). На пошану археолога до 90-літньої річниці від дня народження в Чернівцях була проведена Міжнародна наукова конференція «Східноєвропейські старожитності в добу середньовіччя» та видано мемуари вченого і спогади його доньки Тетяни Тимошук. З нагоди 100-річчя від дня народження проведено Міжнародну археологічну конференцію *Per aspera ad astra*. Про життєвий і творчий шлях Б. Тимощука написано десятки статей і повідомлень, а також дві монографії¹. Наукова спадщина Бориса Онисимовича стала безцінним внеском у розвиток історичної та археологічної науки.

3.14 ПЕТРО БРИЦЬКИЙ – ВИКЛАДАЧ І НАУКОВЕЦЬ*

Михайло Юрій, Назар Христан

Петро Павлович Брицький – непересічна та яскрава особистість в українській вищій школі, він не просто знаний історик, а історіософ, прекрасний лектор, блискучий організатор освіти й підготовки кадрів. Саме на цій ланці діяльності розкрився інтелектуальний потенціал, організаторський талант, професіоналізм і висока педагогічна культура Петра Павловича. Він привертав до себе увагу своєю природною культурою, вишуканою інтелігентністю, вражав поважним ставленням до викладачів і студентів. Однією з прикметних рис П. П. Брицького як ученого і педагога є підвищена увага до підготовки професійних істориків, науково-педагогічних працівників. За оцінкою колишніх студентів, аспірант і колег по роботі, його навчальні лекції завжди відзначалися високою науковістю, доступністю та методичною досконалістю. У лекціях для студентів професор завжди підкреслював потужну роль духовних цінностей, глибоких знань, історичної науки і пам'яті, національної ідеї, прикладу предків на тернистому шляху українського народу.

Життєвий і творчий шлях Петра Павловича Брицького типовий для його ровесників, хоч і не позбавлений певних особливостей. Він народився

¹ Шманько О. Життя, віддане науці. 212 с.; Михайлина Л., Пивоваров С. Археолог, який став легендою. 98 с.